

A jávai vajang hagyományáról

(részlet)

A vajang a jávai kultúrkörben ismert hagyomány és egyben igen kifinomult művészeti műfaj. Bár eredetét gyakran Indiában vagy Kínában keresik, az indonéz szigetvilágban Jávát tekintik őshazájának. A nyugati értelmezésben a vajang elsősorban az előadóművészetek körébe tartozik, legtöbbször mint árnyszínházat, bábszínházat említik, de tradicionálisan egyúttal vallási rítus is. Számos változata él mind a mai napig, melyeknek száma az új, modern médiumok megjelenésével folyamatosan bővül, legelterjedtebb változata mégis a legősibbnek tekintett árnyjáték, a *wayang kulit*.

A vajangjátékok történetei lényegében az ind eposzokon alapulnak, erről tanúskodnak a legkorábbi ismert feljegyzések már a 10–11. századból. Az idők során azonban az előadott történetek és különböző változatai tekintetében is alkalmazkodott a helyi jávai eseményekhez, így a vajang egyúttal a helyi kulturális változásokat is tükrözi. Folyamatosan keletkeztek új történetek a régiek mintájára, amelyek már a később érkező, újabb hatásokat, értékrendeket is közvetítik. Szigorúan kötött szabályokra épülő hagyomány a vajang, ugyanakkor egy rendkívül rugalmas műfaj is. Egyszerre hordozza magában a régi tanításokat és közvetíti az új értékeket; őrzi a helyi tradíciót, de nyitott a távoli kultúrákból érkező idegen eszmékre is – végső soron ezek együttes alakulását tükrözi. Folyamatos kölcsönhatásban áll a külvilággal, s talán ennek köszönhető, hogy mind a mai napig élő és népszerű hagyomány a jávai kultúrában, a jávai hétköznapokban.

Klasszikus keretek között a vajang-előadásokat leggyakrabban megrendelésre, valamilyen személyes ünnep kapcsán mutatták be, de előadták mezőgazdasági munkákhoz kapcsolódó, vagy más fontos eseményt jelölő ünnepek során is. Előadhatták abban az esetben is, amikor a valamilyen rendhagyó esemény következtében megbomlott egyensúlyt akarták helyreállítani a közösség életében.

A vajang-előadások jó néhány művészeti ág együttműködéséből jönnek létre – és így akár minden egyes előadás összművészeti alkotásnak is tekinthető –, magát az eseményt azonban mindig a vajangjátékok világát életre keltő egyetlen személy irányítja: a bábmester (*dalang*). A bábmester mozgatja a bábokat, meséli el történetet, rajta keresztül szólalnak meg a szereplők, mindegyikük a rá jellemző hangon és stílusban; de a bábmester irányítja az előadások nélkülözhetetlen kísérőit, a zeneszereket is. A bábmester kelti életre és közvetíti a vajang hagyomá-

mányát közönségének, miközben játékaival szórakoztat. Hiszen az előadások a közönségnek szólnak, és a jól és régről ismert, kötött szerkezetű történetekkel együtt az újdonságok is helyet kapnak a színen. Ez mindenekelőtt a Jáván népszerű komikus szereplőkön (*panakawanok*) keresztül történik, akiknek szerepkörét leginkább a szolgabohóc vagy egyszerűen csak bohóc kifejezésünkkel írhatnánk le.

Az előadott történetek alapvetően az indiai eposzok, a Mahábhárata és a Rámájana történeteit dolgozzák fel, Jáván azonban az idők során újabb és újabb történetek alakultak ki a régiek mintájára, amelyek már nemcsak a távoli vidékek, de a helyi hősök kalandjait is elmesélik. Jáva szigetén kerültek a repertoárba a jellegzetesen groteszk küllemű komikus karakterek, akik mindenekelőtt a jávai hitvilágot testesítik meg az előadásokon. Mindig jól felismerhető alakban jelennek meg, ők a vajangjátékok közkedvelt nevetetői. Sajátos külső jegyeik alapján is egyértelműen elkülönülnek a vajang más, szintén határozott ikonográfiát követő szereplőjétől. A jávai mitológia szerint az istenek világából származnak, éppen ezért nagy tisztelet övezi őket. Gyakran ostobának tűnnek, és a legkülönbözőbb testi hibák tárházát sorakoztatják fel – ezzel is fokozva szerepük komikus mivoltát –, mégis kijelentéseik, cselekedeteik rendszerint mélyebb igazságtartalommal bírnak, és túlmutatnak a komédiázáson. Különösen kedvelt szereplők ők, az istenek küzdelmeit felelevenítő történetekben színre lépésük jelzi az előadásban a komikus rész kezdetét és egyben a profán világ jelenlétét is.

A komikus szereplők magukon viselik az ősi jávai, feltehetően még az ind eposzok érkezése előtti kultúra jegyeit, ugyanakkor ők képviselik a vajang-előadásokban a mai világot, a hétköznapok emberét is. Karakterük időtlenségével magukban hordozzák a folyamatos változást és annak következményeit; jeleneteik révén fogadja be a vajang hagyománya a hétköznapok világának újdonságait, ezeken a jeleneteken keresztül képes a folyamatos belső megújulásra.

A bábmester játékaival szórakoztatja a közönséget, ugyanakkor feladata és a közösségben betöltött szerepe révén egyben felelőssége is, hogy a vajangjátékok során közvetítse a jávai hagyományok által helyesnek ítélt erkölcsi magatartást, világszemléletet úgy, hogy az teljes mértékben összhangban legyen a vallási tanításokkal is.